

Pos matome Griko: Το εκπαιδευτικό υλικό. Β' Επίπεδο για ενηλίκους

Μαριάννα Κατσογιάννου, Γλωσσολόγος, Καθηγήτρια, Παν/μιο Κύπρου

Χαιρετίζοντας την σημερινή εκδήλωση εκ μέρους του Πανεπιστημίου Κύπρου, θα ήθελα να πω ότι συμμετέχουμε με ιδιαίτερη χαρά στο πρόγραμμα Pos mathome griko: η Κύπρος είναι μια διαλεκτόφωνη χώρα με ιδιαίτερη ευαισθησία στα γλωσσικά θέματα.

Στόχος της ομιλίας αυτής είναι να σας παρουσιάσω ορισμένα στοιχεία από τις αρχές που ακολουθούμε για τη δημιουργία της μεθόδου διδασκαλίας της γκρίκο για τους ενήλικες. Το κοινό μας, στο μεγαλύτερο μέρος του, είναι άνθρωποι που έχουν καταγωγή από την περιοχή όπου μιλιέται αυτή η διάλεκτος και ήδη γνωρίζουν μερικά πράγματα γι αυτήν, θέλουν όμως να εξοικειωθούν περισσότερο με τη χρήση της, να συστηματοποιήσουν τις γνώσεις τους και κυρίως να νιώσουν ότι έχουν κάποια υποστήριξη στην εκμάθησή της διαλέκτου, ότι μπορούν να βασιστούν σε ένα θεωρητικό εργαλείο που θα τους επιτρέψει να νιώσουν πιο σίγουροι, πιο ασφαλείς όταν θα χρησιμοποιούν τη γκρίκο. Μαζί με αυτό το κοινό, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την πιθανότητα να έχουμε και μαθητές που δεν γνωρίζουν καθόλου τη γκρίκο, θέλουν όμως να την μάθουν για λόγους που δεν θα αναλύσω εδώ, αλλά θα ονομάσω συνοπτικά «πολιτισμικούς» ή «συναισθηματικούς» - και που έχουν να κάνουν με την ιστορία της διαλέκτου και με την θέση της στην ιταλική κοινωνία.

Σε σχέση με τη μέθοδο της διδασκαλίας, το πρώτο που πρέπει να ξέρουμε είναι ότι η οργάνωση του διδακτικού υλικού βασίστηκε στο αναλυτικό πρόγραμμα που σχεδιάστηκε από την ομάδα του έργου. Δεν θα σταθώ ιδιαίτερα στην παρουσίαση του αναλυτικού προγράμματος, θα αναφέρω μόνο ότι δημιουργήθηκε με βάση τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές για τη διδασκαλία ξένων γλωσσών και ότι η θεματολογία που συμπεριλαμβάνει έχει στόχο την κάλυψη πολλών διαφορετικών περιοχών ενδιαφερόντων – θα δούμε ένα παράδειγμα στη συνέχεια. Γενικά, ο στόχος ήταν να συνδέεται, όσο γίνεται, το βιβλίο του μαθητή με την καθημερινότητα, με τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά του.

Η παιδαγωγική αρχή πίσω από τις επιλογές αυτές, είναι πολύ απλή και ρεαλιστική: μαθαίνει κανείς ανάλογα με τα ενδιαφέροντά του. Για να αναφέρω ένα πιο συγκεκριμένο παράδειγμα: οι περισσότεροι από εσάς

έχετε ακούσει το τραγούδι «Άντρα μου πάει», που ίσως είναι το πιο διάσημο τραγούδι της γκρίκο στην Ελλάδα, και το πιθανότερο είναι ότι ξέρετε μερικούς από τους στίχους, αλλά θα προτιμούσατε όμως να ξέρετε όλα τα λόγια και να μπορείτε να το τραγουδήσετε, να παρακολουθήσετε το νόημα και να το μεταφράσετε σε κάποιον άλλο.

Μία από τις διδακτικές ενότητες του βιβλίου λοιπόν έχει ως θέμα ένα υποθετικό φεστιβάλ τραγουδιού που γίνεται στην Καλημέρα και το διδακτικό υλικό περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και τους στίχους του τραγουδιού αυτού. Στην ενότητα αυτή διδάσκεται, ανάμεσα σε άλλα γραμματικά φαινόμενα, και η χρήση των άρθρων: εδώ μαθαίνουμε ότι όταν ένα αρσενικό ουσιαστικό αρχίζει από α δεν παίρνει άρθρο - γι' αυτό και ο τίτλος του τραγουδιού είναι Άντρα μου πάει και όχι Ο άντρα μου πάει: ο τύπος άντρα δεν είναι κλητική, είναι η ονομαστική του ουσιαστικού άντρα (που τελειώνει σε φωνήεν και δεν έχει τελικό -ς, όπως στην κοινή νέα ελληνική).

Με τέτοια κριτήρια έχει γίνει η επιλογή του περιεχομένου για το υλικό διδασκαλίας της γκρίκο σε ενήλικες. Όσον αφορά την οργάνωση του υλικού και την παρουσίασή του σε βιβλίο, υπάρχουν δύο ειδών διδακτικές ενότητες: αυτές που αφορούν την καταρχήν γλωσσική διδασκαλία και αυτές που είναι αφιερωμένες στην επανάληψη και εμπέδωση της ύλης που διδάχτηκε – για την ακρίβεια υπάρχει μία ενότητα επανάληψης για κάθε τρεις ενότητες διδασκαλίας.

Ας δούμε τώρα πώς είναι οργανωμένες οι ενότητες της διδασκαλίας. Εδώ ακολουθούμε ένα γενικό σχήμα που είναι αρκετά συνηθισμένο στη διδασκαλία των ξένων γλωσσών: κάθε ενότητα αρχίζει με ένα ή περισσότερα κείμενα, συνεχίζεται με την παρουσίαση των γραμματικών φαινομένων και ολοκληρώνεται με τις ασκήσεις και άλλες δραστηριότητες που πρέπει να επιτελέσει ο μαθητής.

Αυτό για το οποίο θα ήθελα να σας μιλήσω λίγο αναλυτικότερα και το οποίο θεωρώ το ισχυρό σημείο της μεθόδου είναι ότι τα κείμενα που χρησιμοποιούμε για τη διδασκαλία είναι αυθεντικά. Δεν είναι δηλαδή κείμενα που γράφουμε εμείς ειδικά για τη μέθοδο, αλλά κείμενα που έχουν καταρχήν γραφτεί για άλλους σκοπούς και τα οποία εμείς μετατρέπουμε σε εργαλεία μάθησης της γκρίκο. Σε όσους ασχολούνται με παιδαγωγικά θέματα αυτή η μεθοδολογία είναι γνωστή εδώ και πολλά χρόνια και η αποτελεσματικότητά της θεωρείται πλέον δεδομένη. Το κυριότερο επιχείρημα για τη χρήση της είναι ασφαλώς ότι ο μαθητής έρχεται σε επαφή με την πραγματική χρήση της γλώσσας που διδάσκεται και με αυτό τον τρόπο οξύνει τις επικοινωνιακές του

ικανότητες. Ειδικά όμως στην περίπτωση της γκρίκο, είχαμε έναν επιπλέον λόγο να επιλέξουμε αυθεντικά κείμενα. Ο λόγος αυτός είναι η μεγάλη ποικιλία – ο επιστημονικός όρος είναι πολυτυπία – με την οποία παρουσιάζεται αυτή τη στιγμή η διάλεκτος στον ερευνητή που θα αποφασίσει να ασχοληθεί με τις διάφορες μορφές της. Για παράδειγμα, η αντωνυμία εγώ προφέρεται ενò αλλά και ινò, η λέξη ψωμί προφέρεται fsomì, ssomì, šomì ή tsomì το τραγουδάω λέγεται kantalò ή kantaliizzo – και βεβαίως καθεμία από τις λέξεις αυτές ορθογραφείται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους.

Η πολυτυπία αυτή της γκρίκο οφείλεται σε ιστορικούς λόγους, καθώς η διάλεκτος αυτή είναι αυτό που εμείς οι γλωσσολόγοι ονομάζουμε «γλώσσα προφορικής παράδοσης». Επειδή δηλαδή η διάλεκτος χρησιμοποιήθηκε για πολλούς αιώνες από αναλφάβητους χωρικούς, επειδή ποτέ δεν είχε (ούτε σήμερα έχει) κάποια επίσημη γραπτή μορφή, επειδή ποτέ δεν πέρασε από κάποια διαδικασία τυποποίησης (δηλαδή συγγραφής λεξικών και γραμματικών που θα μπορούσαν επίσημα να χρησιμοποιηθούν για την εκμάθηση της γλώσσας) – για όλους αυτούς τους λόγους, αυτό που γίνεται στην πράξη είναι ότι, όταν κάποιος σήμερα θέλει να εκφραστεί στη γκρίκο, κυριολεκτικά «κάνει ότι μπορεί». Ο ομιλητής της γκρίκο, δηλαδή, δεν σκέφτεται πώς θα πει κάτι γιατί δεν υπάρχει κανένα σημείο αναφοράς για να τον καθοδηγήσει, για να του πει «ποιο είναι το σωστό». Το αποτέλεσμα είναι ακριβώς αυτή η πολυτυπία, που βεβαίως δεν αποτελεί «διοτροπία» της γκρίκο, αντίθετα είναι βασικό, γνωστό, χαρακτηριστικό των προφορικών γλωσσών που συναντάμε σε όλα τα μήκη και τα πλάτη του κόσμου.

Το ερώτημα που τέθηκε σε εμάς σε σχέση με το συγκεκριμένο θέμα, ήταν πώς θα αντιμετωπίσουμε το φαινόμενο αυτό ως συγγραφείς μίας μεθόδου για τη διδασκαλία της διαλέκτου. Αυτό που αποφασίσαμε να κάνουμε (και εδώ επανέρχομαι στην ιδέα της χρήσης αυθεντικών κειμένων) ήταν... να μην κάνουμε τίποτα – εννοώ να μην παρέμβουμε διορθωτικά, ρυθμιστικά, να μην πούμε «από αυτά που λέγονται το Α είναι το σωστό κι όλα τα άλλα είναι λάθος». Δεδομένου ότι έχουμε να κάνουμε με ενήλικες (γιατί αν είχαμε να κάνουμε με παιδιά, δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι θα είχαμε την ίδια στάση) προτιμήσαμε να δείξουμε στους μαθητές την πραγματική εικόνα της διαλέκτου, όπως αυτή εμφανίζεται στα κείμενα που επιλέξαμε για να τη διδάξουμε. Πρακτικά, όταν διδάσκουμε ένα κείμενο, χρησιμοποιούμε για κάθε λέξη την παραλλαγή που εμφανίζεται σε αυτό, ενώ στο τελικό γλωσσάριο που συνοδεύει το σύνολο των κειμένων παραθέτουμε για κάθε λέξη όλες τις παραλλαγές που έχουμε εντοπίσει στα κείμενα, στα λεξικά και στο

υπόλοιπο υλικό στο οποίο έχουμε βασίσει την εργασία μας. Η τακτική αυτή δεν έχει μόνο στόχο να παρουσιάσει στους μαθητές το λεξιλόγιο της διαλέκτου, αλλά και να τους ευαισθητοποιήσει στο πρόβλημα της πολυμορφίας, στο γεγονός ότι η γκρίκο έχει πολλές παραλλαγές, κάτι που, ανάλογα και με την οργάνωση της διδασκαλίας σε κάθε τάξη, μπορεί να αποτελέσει αφορμή για εξαιρετικά γόνιμες συζητήσεις σχετικά με το τι είναι διάλεκτος, τι είναι προφορικότητα, πώς συνδέεται η γλώσσα με την κοινωνική δομή ή τι θα πει γλωσσικός ηγεμονισμός.

Δεν θα επιμείνω περισσότερο στο θέμα αυτό, γιατί θεωρώ απαραίτητο να πω μερικά πράγματα και για τις ασκήσεις. Οι ασκήσεις που αποτελούν ουσιαστική παράμετρο στη δομή του βιβλίου, εφόσον σε αυτές βασίζεται η κατάκτηση της γραμματικής που είναι απαραίτητη για την εκμάθηση της γλώσσας.

Οι ασκήσεις που δημιουργήσαμε είναι πολλών ειδών και αυτό για δύο λόγους: αφενός έπρεπε να προσαρμόσουμε τις ασκήσεις κάθε ενότητας στα γραμματικά φαινόμενα τα οποία εξετάζουμε, αφετέρου έπρεπε να υπάρχει ποικιλία για να μην χάνει ο μαθητής το ενδιαφέρον του και να μην συνηθίζει σε μία μηχανιστική αντιμετώπιση των ασκήσεων.

Ασφαλώς υπάρχουν οι απλές, κλασικές, ασκήσεις που έχουν ως μοναδικό στόχο την εμπέδωση ενός γραμματικού φαινομένου μέσω της επανάληψης, για παράδειγμα οι ασκήσεις όπου δίνουμε τον ενικό μίας λέξης και ζητάμε τον πληθυντικό (αν και έχουμε φροντίσει να υπάρχουν ασκήσεις όπου ζητάμε ακριβώς το αντίθετο, δίνουμε δηλαδή ως γνωστό τύπο τον πληθυντικό και ζητάμε από το μαθητή να σχηματίσει τον ενικό) ή ασκήσεις όπου δίνουμε ένα πρόσωπο ή μία έγκλιση του ρήματος και ζητάμε από το μαθητή να σχηματίσει ένα άλλο πρόσωπο ή έγκλιση. Υπάρχουν όμως και ασκήσεις που απαιτούν μία ουσιαστική, ενεργό συμμετοχή του μαθητή, ασκήσεις που κυριολεκτικά τον μετατρέπουν σε δάσκαλο του εαυτού του, εφόσον αυτό που του ζητάμε είναι να εντοπίσει και να αναλύσει ένα γραμματικό φαινόμενο, έτσι ώστε να καταλήξει ο ίδιος να συναγάγει τον κανόνα και όχι να τον διδαχτεί από καθέδρας.

Για να δώσω ένα παράδειγμα τέτοιας άσκησης, θα χρησιμοποιήσω το κεφάλαιο της διδασκαλίας των συνηρημένων ρημάτων. Η γκρίκο έχει δύο κατηγορίες συνηρημένων ρημάτων, που κλίνονται με διαφορετικό τρόπο. Ο δικός μας διδακτικός στόχος ήταν να κατορθώσει ο μαθητής να βρει μόνος του τη διαφορά, παρατηρώντας στην πράξη, μέσα από ένα κείμενο, την κλίση δύο αντιπροσωπευτικών ρημάτων. Η άσκηση

μέσα από την οποία γίνεται αυτό βασίζεται στην αρχή ότι ξεκινάμε από το γνωστό για να φτάσουμε στο άγνωστο: το πρώτο που πρέπει να κάνει ο μαθητής είναι να κλίνει ένα ρήμα που του είναι ήδη γνωστό και δεν είναι συνηρημένο, π.χ. το ρήμα *abitèo* που σημαίνει κατοικώ. Αφού ο μαθητής σχηματίσει το κλιτικό παράδειγμα του ασυναίρετου *abitèo*, θα πρέπει να προσπαθήσει να το συγκρίνει με αυτό του συνηρημένου *rotò*, το οποίο δεν γνωρίζει, αλλά μπορεί να βρει στο κείμενο. Αναγκαστικά, αντιλαμβάνεται ότι υπάρχουν ορισμένες διαφορές και ότι τα ρήματα δεν κλίνονται όλα με τον ίδιο τρόπο. Ασφαλώς, για να ολοκληρώσει τη γνώση αυτή, θα πρέπει να βασιστεί στους γραμματικούς πίνακες που περιέχονται στην ίδια ενότητα, ενώ δεν είναι απίθανο να ενδιαφερθεί και για επιπρόσθετες θεωρητικές εξηγήσεις που μπορούν να δοθούν από το δάσκαλο. Η ουσία είναι όμως ότι η πρώτη προσέγγιση, στην οποία θα βασιστεί και η συνειδητοποίηση της διαφοράς ανάμεσα στις δύο κατηγορίες ρημάτων θα έχει γίνει από τον ίδιο. Στη συνέχεια μάλιστα, υπάρχει και δεύτερη άσκηση, όπου ο μαθητής καλείται να αντιπαραβάλει την κλίση του *rotò* με αυτήν του *ratò*, που είναι επίσης συνηρημένο, αλλά κλίνεται με διαφορετικό τρόπο. Εδώ πια είναι πιο εύκολο να καταλάβει ότι δεν έχουμε μία, αλλά δύο κατηγορίες συνηρημένων ρημάτων με ιδιαίτερη κλίση.

Αυτή η μέθοδος, που εφαρμόστηκε, τηρουμένων των αναλογιών, σε κάθε ενότητα, παρέχει την ευκαιρία στο μαθητή να αντιληφθεί γραμματικά φαινόμενα και κανόνες, με τρόπο πιο δημιουργικό και πιο άμεσο από τις κλασικές ασκήσεις π.χ. τις ασκήσεις αντικατάστασης λέξεων. Θεωρούμε ότι αυτό το είδος ασκήσεων, που συνδέεται με τις κειμενοκεντρικές θεωρίες διδασκαλίας των ξένων γλωσσών, είναι πιο πρακτικό, πιο διασκεδαστικό για το μαθητή και πιο αποτελεσματικό για την εκμάθηση και εμπέδωση των γραμματικών φαινομένων.

Για να ολοκληρώσω με συντομία την παρουσίαση αυτή, θα σας μιλήσω και για τις συνδυαστικές ασκήσεις, που προτείνουμε κυρίως για τις ενότητες που ονομάζονται «επαναληπτικές». Όπως έλεγα και στην αρχή, η μέθοδος περιλαμβάνει μία ενότητα επανάληψης για κάθε τρεις ενότητες διδασκαλίας. Εδώ φροντίσαμε να κλιμακώσουμε το βαθμό δυσκολίας των ασκήσεων, ενώ ταυτόχρονα σχεδιάσαμε συνδυαστικές ασκήσεις που απαιτούν γνώσεις από περισσότερα από ένα γραμματικά φαινόμενα – ασφαλώς από αυτά που έχουν ήδη διδαχτεί. Για παράδειγμα εφόσον έχουμε ήδη διδάξει το άρθρο, τις αντωνυμίες και τα ουσιαστικά, για την επαναληπτική ενότητα προτείνονται ασκήσεις όπου ο μαθητής πρέπει να συμπληρώσει και το άρθρο και την κατάληξη του ουσιαστικού ή να βάλει στον πληθυντικό μία πρόταση που περιέχει

άρθρα, αντωνυμίες και ουσιαστικά. Με άλλα λόγια, αυτές οι ασκήσεις δεν έχουν σκοπό την απλή, αποσπασματική, ανακεφαλαίωση της ύλης που διδάχτηκε ο μαθητής, αλλά τον συνδυαστικό έλεγχο των γνώσεων που απέκτησε στη διάρκεια της διδασκαλίας – ώστε να μπορεί και μόνος του να συνειδητοποιεί την πρόοδό του ή την ανάγκη για επανάληψη ορισμένων σημείων του μαθήματος.

Δεν υπάρχουν εδώ περιθώρια για περεταίρω ανάπτυξη του θέματος, το οποίο ίσως να συζητήσουμε σε επόμενες συναντήσεις, θα ήθελα όμως να τελειώσω με την ευχή να φανεί χρήσιμο το υλικό που ετοιμάζουμε στους δασκάλους και κυρίως στους ομιλητές της γκρίκο και να δοθεί, μέσω του προγράμματος *Pos matome griko*, μία ώθηση στην υπόθεση της διατήρησης αυτής της διαλέκτου και της πολιτιστικής κληρονομιάς που αντιπροσωπεύει.